

La benemèrita «Biblioteca d'Autors Valencians» ja ens té acostumats a llibres que fan goig de tenir a les mans. Ara ens ofereix un nou volum amb una impressió pulcra, impecable, en un format que recorda els tradicionals devocionaris i llibres d'hora. Un llibre que convida a ser portat a l'església, millor encara, a una capelleta, on podrem llegir els salms en veu alta, per deixar-nos guiar pel ritme de les frases, ben estructurades gràcies al bon ús de la sintaxi, i així aprendre a apreciar els salms bíblics en la traducció literària feta per Corella en la llengua dels seus, i nostres, si som valencians, avantpassats, una llengua que, dignificada, pot servir —i que així sigui per molts segles més— per a parlar a Déu.

Agraïm a Josep Lluís Martos els seus esforços abnegats i a la Institució Alfons el Magnànim el seu suport. Preveig que a molts lectors del *Psalteri* els passarà com a mi: Quan llegiran en el Salm IV (p. 155) la pregunta «Quí ens mostrarà de fer bones coses?», es miraran el llibre que tenen a les mans, i sabran la resposta.

VILLENA, Isabel: *Vita di Cristo*, introducció, traducció i notes de Simone Sari, Milà: Paoline, 2013.

GEMMA PELLISSA PRADES

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
 gemmapellisa@gmail.com

Simone Sari és autor de la primera traducció a l'italià de la *Vita Christi* d'Isabel de Villena (1430-1490), realitzada a partir del text i de la selecció antològica d'Albert Hauf (1995). Es tracta de l'única obra catalana medieval que es coneix composta per una dona. De fet, l'autora atorga als personatges femenins un paper determinant en el relat de la vida de Jesús, que, significativament, s'inicia amb la concepció de la Mare de Déu i s'acaba amb l'Assumpció. El text reflecteix les creences de l'autora, que fou monja clarissa i abadessa del monestir de la Trinitat de València. Així, tot i que la Immaculada Concepció no és dogma de fe fins al 8 de desembre de 1854, Isabel de Villena se'n mostra partidària, de la mateixa manera que defensa que Maria tingué el privilegi de néixer amb ús de raó. En efecte, els capítols inicials de la *Vita Christi* contenen diversos passatges en què es posa de manifest aquesta excepcionalitat de la Mare de Déu:

E già questa gloriosa vergine, in quella giovane età, aveva una vita così disciplinata che era ammirata da tutti quelli che la guardavano, perché certi giorni della settimana non poppava se non una volta sola, sapendo che la penitenza e il digiuno sono la vita dell'anima [...]. La signora si impegnava nella continua preghiera e spesso sua madre la trovava con le mani giunte, gli occhi levati al cielo, mostrando nel suo gesto che si diletta nel Signore e godeva della dolcezza angelica. (p. 119)

Però potser un dels fragments que criden més l'atenció del lector és el tractament que Isabel de Villena fa d'una altra figura femenina, Eva, contraposada generalment a la Mare de Déu en els debats pro i antifeministes de l'època medieval (l'anomenada *querelle des femmes*). L'autora evidencia la misericòrdia de Jesús i de la Verge Maria en perdonar la primera dona i representa la pena d'Eva a través del plany pel patiment que han de suportar les seues filles, especialment la Mare de Déu («[...] e li piansi così tanto e continuamente che tutta la carne del mio viso era bruciata per il continuo scorrimento delle lacrime», p. 431). Les llàgrimes, juntament amb els sospirs; la descripció de la quotidianitat —amb consideracions sobre puericultura i sobre les condicions de pobresa extrema en què viu la família de Crist—; les analogies amb la vida cortesana, que Isabel de Villena havia experimentat abans d'entrar al convent, a l'entorn de Maria de Castella; les al·legories —entre les quals cal destacar un judici entre les virtuts personificades per demanar a Déu l'encarnació de Jesús— i, finalment, la descripció dels efectes de l'amor, són alguns dels trets característics de la *Vita Christi* d'Isabel de Villena que Sari tracta a l'estudi introductori (p. 9-79). A més, la introducció inclou un apartat en què analitza l'obra de l'autora en relació amb els estudis de gènere (p. 35-42).

Certament, Simone Sari ofereix un estudi complet en el qual presenta les poques dades biogràfiques existents sobre l'autora, filla del marquès Enric de Villena i de mare desconeguda, que ingressà al monestir de la Santa Trinitat de València l'any 1445, després que, a causa d'una conducta inadequada, la reina Maria n'hagués fet expulsar els frares dominicans que hi habitaven. En aquest convent hi visqueren altres religioses de llinatge noble, però malgrat la condició de filla il·legítima, Isabel de Villena fou elegida abadessa del monestir l'any 1462. És allí on escriví la *Vita Christi*, una obra que adreçà a les monges de la comunitat religiosa i que, després de la mort de l'autora, Aldonça de Montsoriu portà a la impremta.

És palès que Isabel de Villena tingué presents les destinatàries de l'obra, en la qual reuní materials de procedència diversa amb la intenció que fos una eina de meditació per a les monges del monestir. El text posa en relleu els coneixements que l'autora havia adquirit en l'educació cortesana que havia rebut, així com també les possibilitats que oferia la consulta de la biblioteca del convent, i s'hi reflexionen qüestions doctrinals i teològiques. Amb tot, Isabel de Villena deixa clar des de l'inici la voluntat divulgativa de l'obra: «Qui comincia una *Vita di Cristo* in volgare, affinché i semplici e gli ignoranti possano conoscere e contemplare la vita e morte del nostro Redentore e Signore Gesù» (p. 101).

És per això que el text té la particularitat que no reporta les fonts de les quals procedeixen les citacions en llatí, que d'altra banda es glossen i es parafrasegen al text. Per mantenir la unitat entre les citacions d'autoritats i els comentaris d'Isabel de Villena, Simone Sari tradueix també el text llatí a l'italià i n'assenyala la procedència en nota a peu de pàgina. De fet, una de les contribucions rellevants d'aquesta edició i traducció de l'obra és la localització de les fonts que utilitza

l'autora, no només pel que fa les citacions en llatí d'origen bíblic, sinó també a la resta del text. De totes maneres, les notes informatives que acompanyen la traducció van més enllà. A continuació, transcrivim un exemple de la manera com s'integren la citació i la glossa dins del discurs —prescindeixo aquí de la nota a peu de pàgina, que fa referència a Mt 2,23—:

«[...] con una rivelazione divina si ordinò che sua grazia ritornasse con suo figlio nella loro terra, dicendo in sogno a Giuseppe: “*Alzati, prendi con te il bambino e sua madre e va' nella terra d'Israele; sono morti infatti quelli che cercavano di uccidere il bambino*”, volendo dire: “Alzatevi, Giuseppe, perché il vostro riposo non si trova nella vita presente, anzi il Signore vuole che lavoriate, aumentando i vostri meriti, e che prendiate il Figlio di Dio con la signora madre sua e torniate nella terra d'Israele, perché morti sono quelli che volevano uccidere il Signore nella sua tenera età» (p. 261).

Sari situa l'obra d'Isabel de Villena en la tradició cristiana de les narracions sobre la vida de Jesús, que ofereixen un model per als fidels i afavoreixen la contemplació i la reflexió a través de la lectura dels episodis viscuts per Crist, sobretot els més emotius, com la Passió i el plany de la Mare de Déu als peus de la Creu (*Planctus Mariae*). Així mateix, al *Lignum vitae* Bonaventura exposa els passatges evangèlics sobre la vida de Jesús com a punt de partida per a la meditació posterior. També s'havia atribuït a aquest autor l'escriptura de *Meditationes vitae Christi*, que s'ha conservat en diverses versions, una de les quals ha estat examinada recentment per Sarah McNamer. L'estudiosa argumenta que degué ser escrita per una monja, probablement clarissa. Es tracta d'una versió italiana de l'obra propera a l'univers femení que recrea Isabel de Villena a la *Vita Christi*.

El cert és que el text de Villena mostra clarament la influència de dues obres: la *Vida de Jesucrist* de Francesc Eiximenis (1397? o 1406?) i la *Vita Christi* de Ludolf de Saxònia, que tingué molt d'èxit i fins i tot fou traduïda al català per Joan Roís de Corella l'any 1495. Ambdós textos es trobaven a la biblioteca del monestir de la Trinitat. Finalment, Sari encara enumera altres fonts del text: l'Evangeli del Pseudo-Mateu, Bernat de Claravall, sant Agustí, sant Anselm, Horaci, Juvenal, Sèneca i Ovidi.

En definitiva, Simone Sari posa per primera vegada a disposició del públic italià l'obra d'Isabel de Villena en una traducció acompanyada de notes explicatives i d'indicacions sobre l'ús que l'autora fa de les fonts, un estudi previ ben documentat, un índex onomàstic i un altre índex que recull els passatges bíblics referits a la *Vita Christi*. De ben segur que la circulació d'aquesta obra entre els medievalistes italians permetrà oferir una visió més completa de l'espiritualitat cristiana a la Baixa Edat Mitjana, en un moment de canvis rellevants en l'àmbit religiós.